

Satakunnan Museo

**KULTTUURIYMPÄRISTÖ VOIMAVARANA
MAAKUNNISSA JA ALUEILLA**

MAAKUNTAMUSEOSELVITYS

Niina Uusi-Seppä

19.6.2017

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	TYÖNJAKO MUSEOVIRASTON JA MAAKUNTAMUSEOIDEN VÄLILLÄ	4
	2.1 Maakuntamuseoiden tehtävät	4
	2.2 Museoviraston tehtävät	4
	2.3 Museoviraston ja maakuntamuseoiden yhteistyösopimus	7
3	MAAKUNTAMUSEOT KULTTUURIYMPÄRISTÖPALVELUIDEN TUOTTAJINA	10
4	MUUT KULTTUURIYMPÄRISTÖTEHTÄVIÄ HOITAVAT TOIMIJAT JA ALUEELLINEN YHTEISTYÖ	16
5	KEHITTÄMISTARPEITA	18
6	VAHVUUDET JA HYVÄT KÄYTÄNNÖT	22
	6.1 Museoiden vahvuuksia ja erityisosaamista	22
	6.2 Hyvät käytännöt	25
	6.2.1 Poikkihallinnolliset työryhmät	25
	6.2.2 Vuorovaikutus ja osallistumisen mahdollistaminen	26
	6.2.3 Maakuntaliiton ja kuntien sitouttaminen kulttuuriympäristötyöhön	27
7	KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAAKUNTAUUDISTUS	28
8	KEHITTÄMISEHDOTUKSET TYÖNJAOSTA JA YHTEISTYÖN JÄRJESTÄMISESTÄ TULEVAISUUDESSA	31

LIITE 1

Kooste vastauksista: Kulttuuriympäristötehtäviä hoitavat toimijat ja alueellinen yhteistyö

LIITE 2

Kysymykset

1 JOHDANTO

Kulttuuriympäristöasioiden hoitoa koskeva toimintaympäristö tulee muuttumaan merkittävästi vuonna 2019 voimaan astuvan maakuntauudistuksen myötä. Tähän muutokseen liittyen Ympäristöministeriö on käynnistänyt *Kulttuuriympäristö voimavarana maakunnissa ja alueilla* -hankkeen, jonka tavoitteena on edistää kulttuuriympäristö- ja maisema-asioiden hoitoon liittyvien hyvien ja vaikuttavien toimintatapojen muotoutumista maakuntauudistuksen toteutuessa sekä tukea alueellista muutosprosessia kulttuuriympäristöasioiden osalta.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset), maakunnan liitot, museoviranomaiset (Museovirasto ja maakuntamuseot) sekä kunnat ovat viranomaisia, joiden vastuulle kuuluu kulttuuriympäristöä ja maisemia koskevia tehtäviä. Maakuntauudistuksen myötä ELY-keskukset ja maakunnan liitot lopettavat toimintansa. Tilalle tulevat uudet itsehallinnolliset maakunnat ja valtakunnallinen valtion lupa- ja valvontavirasto. Myös kuntien rooli on muuttumassa maakunta- ja kuntauudistuksesta sekä maankäyttö- ja rakennuslain muutoksista johtuen. Kunnan elinvoima-, sivistys- ja hyvinvointirooli korostuu maakuntien perustamisen myötä.¹

Museovirasto toimii Suomessa valtakunnallisena kulttuuriympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena. Alueellisella tasolla Museovirasto on sopinut tehtävien työnjaosta maakuntamuseoiden kanssa. Opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla keväällä 2017 valmistuneessa ehdotuksessa museopoliittiseksi ohjelmaksi käsitellään myös kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävien järjestämistä tulevaisuudessa. Alueelliset asiantuntija- ja kehittämistehtävät esitetään jatkossa hoidettaviksi alueellisissa vastuumuseoissa. Näihin tehtäviin kuuluvat muun muassa kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävät (hallinnollinen ja fyysinen suojelu, kehittäminen, tiedon tuotanto, neuvonta ja viestintä, sidosryhmätyö).² Ehdotus on pohjana tulevassa museolain kokonaisuudistuksessa.

Myös muinaismuistolain uudistuksen ensimmäinen vaihe aloitetaan vuonna 2017. Museolain ja muinaismuistolain uudistuksen yhteydessä museoiden tehtäviin voi tulla muutoksia. Näihin

¹ Tehtäväkuvaus. Kulttuuriympäristö voimavarana maakunnissa ja alueilla -hanke, Ympäristöministeriö 27.1.2017.

² Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:9.

muutokseen liittyen opetus- ja kulttuuriministeriö on tilannut Satakunnan Museolta *Kulttuuriympäristö voimavarana maakunnissa ja alueilla* -hankkeeseen liittyvän erillisen maakuntamuseoselvityksen. Selvityksen tavoitteena on

- selvittää maakuntamuseoiden tarjoamien kulttuuriympäristöpalveluiden alueellinen saatavuus ja resursointi
- kuvata maakuntamuseoiden hoitamat tehtäväkokonaisuudet kulttuuriympäristöasioissa
- tunnistaa muut kulttuuriympäristön tehtäviä hoitavat toimijat sekä tehtäväkokonaisuuksien ja toimijoiden vaihtelu maakunnittain
- selvittää maakuntamuseoiden osallistuminen alueellisiin/maakunnallisiin yhteistyöryhmiin ja -verkostoihin ja kuvata yhteistyömuodot
- tunnistaa vahvuudet ja hyvät käytännöt, joiden pohjalta tuotetaan kehittämissuhteet tehtävistä, työnjaosta ja yhteistyön järjestämisestä alueilla maakuntamuseoiden näkökulmasta

Selvityksessä tehtiin keväällä 2017 laaja kysely kaikille maakuntamuseoille (21 kpl) ja kolmelle muulle kulttuuriympäristön viranomaistehtäviä hoitavalle museolle (Saamelaismuseo Siida sekä Espoon ja Vantaan kaupunginmuseot). Kysymyksiä oli noin 50 ja ne käsittelivät museoiden viranomais- ja asiantuntijatoimintaa, alueellisia verkostoja ja kumppaneita, kulttuuriympäristötyön haasteita, vahvuuksia ja hyviä käytäntöjä sekä näkemyksiä maakuntaudistuksen vaikutuksista kulttuuriympäristötehtävien hoitoon. Vastausaikaa oli neljä viikkoa ja vastauksia saatiin 22. Kaksi maakuntamuseota jätti vastaamatta kyselyyn, mutta hekin vastasivat erikseen lähetettyyn lyhyeen sähköpostikyselyyn.

Kyselystä tehtiin sovellettu versio myös Museoviraston maakunnallisia tehtäviä hoitaville yksiköille (Länsi-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut, Itä- ja Pohjois-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut, Ohjaus ja tuki -yksikkö). Kaikilta kolmelta yksiköltä saatiin vastaukset.

Kyselyn lisäksi haastateltiin laajemmin Satakunnan ja Pirkanmaan maakuntamuseoita. Lisäksi haastateltiin puhelimitse Turun maakuntamuseota ja tehtiin sähköpostitse tarkentavia lisäkysymyksiä Keski-Suomen, Kuopion ja Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseoille erityisesti hyviin käytäntöihin liittyen.

2 TYÖNJAKO MUSEOVIRASTON JA MAAKUNTAMUSEOIDEN VÄLILLÄ

2.1 Maakuntamuseoiden tehtävät

Maakuntamuseoiden asema ja tehtävät perustuvat museolakiin (729/1992). Opetus- ja kulttuuriministeriö nimeää museon maakuntamuseoksi ja sille maksetaan alueellisten tehtävien vuoksi korotettua valtionosuutta. Korotetun valtionosuuden edellytyksenä on, että museolla on suunnitelma alueellisen toiminnan painopisteistä ja tavoitteista, joista museot neuvottelevat Museoviraston kanssa nelivuotiskausittain.

Valtioneuvoston museoista annetun asetuksen (1192/2005) mukaan maakuntamuseon tehtävänä on:

- 1) edistää museotoimintaa, kulttuuriympäristön säilymistä sekä visuaalista kulttuuria toiminta-alueellaan;
- 2) huolehtia alueensa museotoiminnan keskinäisestä yhteistyöstä ja kulttuuriperintöön ja taiteeseen liittyvän tiedon saatavuudesta;
- 3) antaa asiantuntija-apua toimialaansa liittyvissä kysymyksissä;
- 4) huolehtia niistä valtiolle kuuluvista tehtävistä, joista on Museoviraston kanssa erikseen sovittu;
- 5) suorittaa opetusministeriön antamat muut tehtävät.³

Neljännän kohdan mukaisesti kulttuuriympäristötehtävien hoidosta on sovittu Museoviraston ja maakuntamuseoiden välisillä yhteistyösopimuksilla.

2.2 Museoviraston tehtävät

Museovirasto on virastosta annetun lain (282/2004) ja asetuksen (407/2004) mukaan kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön suojelusta vastaava asiantuntijaviranomainen Suomessa.

Lain mukaan Museoviraston tehtävänä on:

- 1) huolehtia kulttuurihistoriallisen kansallisomaisuuden kartuttamisesta, hoidosta ja näytteillä pidosta;

³ Suomen lainsäädäntö: www.finlex.fi

- 2) toimia kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena;
- 3) vastata muinaisjäännösten ja, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimialaan, kulttuuriympäristön hoidosta ja valvonnasta;
- 4) huolehtia kulttuuriperinnön tutkimisesta ja kulttuuriperintöä koskevan tiedon tallentamisesta, säilyttämisestä ja käytettäväksi saattamisesta.

Asetuksen mukaan Museoviraston tehtävänä on lisäksi:

- 1) johtaa ja kehittää maan yleistä museotoimintaa;
- 2) huolehtia kulttuuriympäristön suojelusta ja sen valvonnasta sekä alan kehittämisestä, jollei asia kuulu muun viranomaisen toimialaan;
- 3) ylläpitää museoita ja järjestää näyttelyitä;
- 4) suorittaa arkeologian, historian, kansatieteen, merihistorian, numismatiikan, rakennushistorian ja taidehistorian alaan kuuluvaa tallennusta ja tutkimusta ja harjoittaa alan julkaisutoimintaa;
- 5) huolehtia arkeologisen, meriarkeologisen ja kulttuurihistoriallisen aineiston konservoinnista sekä antaa restaurointialan ohjausta;
- 6) toimia valtion kiinteistövarallisuuden haltijavirastona ja rakennuttajana muinaisjäännöskohteissa ja viraston kiinteistöissä;
- 7) ylläpitää ja edistää alansa kansainvälisiä yhteyksiä ja edistää suomalaisen kulttuuriperinnön tunnettuisuutta ulkomailla;
- 8) välittää tietoa myös muiden kansojen kulttuurista;
- 9) lisätä yleisön tietoisuutta ja tuntemusta kulttuuriperinnöstä;
- 10) huolehtia viraston toimialaa koskevan lainsäädännön toteutumisesta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa;
- 11) hoitaa valtionavustusten myöntämiseen liittyvät tehtävät;
- 12) hoitaa muut tehtävät, jotka säädetään tai määrätään sen tehtäviksi.⁴

⁴ Suomen lainsäädäntö: www.finlex.fi

Museovirasto seuraa ja valvoo muun muassa muinaisjäänöksiin sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin rakennuksiin ja ympäristöihin liittyvää maankäytön suunnittelua ja kehittämistä. Viranomaistoiminnan välineitä ovat esimerkiksi lausunnot, neuvottelut, katselmukset ja tarkastukset. Museovirasto on siirtänyt yhteistyösopimuksilla kulttuuriympäristön vaalimisen asiantuntija- ja viranomaistehtäviä maakuntamuseoille. Sopimusten laajuus vaihtelee sen mukaan, onko maakuntamuseolla rakennustutkijaa, restauroinnin asiantuntijaa tai arkeologia.⁵ Museovirasto vastaa viranomaistehtävistä erityislaeilla (kirkkolaki, laki rakennusperinnön suojelemisesta), asetuksilla ja sopimuksilla suojellun rakennusperinnön osalta koko maassa sekä myöntää tutkimusluvut arkeologisiin kaivauksiin ja tallentaa tutkimuksiin liittyvät raportit. Vedenalaisen arkeologian osalta Museoviraston toiminta-alueena on koko Suomi.

Museoviraston maakunnallisia tehtäviä hoitavia yksiköitä ovat ensi sijassa Länsi-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut sekä Itä- ja Pohjois-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut. Myös kulttuuriympäristön kehittämistehtävistä vastaava Ohjaus ja tuki -yksikkö hoitaa erikseen sovittuja viranomaistehtäviä. Restaurointiyksikkö vastaa esimerkiksi rakennusten entistämisavustuksista.

Länsi-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut -yksikkö hoitaa kaikki kulttuuriympäristön viranomaistehtävät Kanta-Hämeen alueella ja muissa maakunnissa Länsi-Suomen alueella maakuntamuseoiden kanssa solmittujen sopimusten mukaisesti. Toimialue ja maakuntamuseoille siirretyt tehtäväkokonaisuudet (arkeologia, rakennustutkimus, restaurointi) näkyvät kartassa sivulla 9.

Itä- ja Pohjois-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut -yksikkö hoitaa kaikki kulttuuriympäristön viranomaistehtävät Pohjois-Karjalassa ja tapauskohtaisesti Tornionlaakson maakuntamuseon alueella. Muissa maakunnissa hoidetaan sopimuksen mukaan osaa viranomaistehtävistä. Toimialue ja maakuntamuseoille siirretyt tehtäväkokonaisuudet (arkeologia, rakennustutkimus, restaurointi) näkyvät kartassa sivulla 9. Tapauskohtaisesti toimitaan myös sellaisissa maakunnissa, joissa maakuntamuseoiden resursointi on niin heikko, että viranomaistehtäviin tarvitaan sijaista esimerkiksi sairaustapauksissa tai muissa poikkeustilanteissa.

⁵ Museovirasto: www.nba.fi/fi/ajankohtaista/viranomaistoiminta

Ohjaus ja tuki -yksikön (OT) kulttuuriympäristön kehittämistehtävissä keskeistä on valtakunnallinen näkökulma. Yksikkö tukee lisäksi Länsi-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut ja Itä- ja Pohjois-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut -yksiköiden sekä maakuntamuseoiden viranomaistyötä yksikön erityisosaamisalueilla, jotka eivät kiinnity maantieteellisiin alueisiin. Yksikkö vastaa erikseen sovituista viranomaistehtävistä, jotka sijoittuvat maantieteellisesti useisiin eri maakuntiin (esimerkiksi Ahvenanmaan kirkot, Suomenlinnan viranomaistehtävät restaurointien osalta sekä useat pääkaupunkiseudun valtio-omisteiset restaurointikohteet).

2.3 Museoviraston ja maakuntamuseoiden yhteistyösopimus

Suomessa toimii 22 maakuntamuseota, joiden tehtävänä on ohjata, kehittää ja tukea museotoimintaa sekä kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön hoitoa ja säilymistä omalla toiminta-alueellaan. Maakuntamuseot ovat pääosin kuntien ylläpitämiä, vaikka niiden toiminta-alueena on koko maakunta. Museot saavat maakunnallisten tehtävien hoitoon korotettua valtionosuutta. Maakuntamuseo on asiantuntija ja yhteistyökumppani alueensa kulttuuriperintöön liittyvissä kysymyksissä. Maakuntamuseot ovat Museoviraston keskeisiä yhteistyökumppaneita ja muodostavat viraston aluetoimistojen, kuntien, ELY-keskusten, maakuntaliittojen ja muiden alueellisten toimijoiden kanssa tehokkaan maakunnallisen verkoston.⁶

Monessa maakuntamuseossa työskentelee arkeologi, rakennustutkija ja/tai restauroinnin asiantuntija. Tällöin maakuntamuseo voi vastata myös kulttuuriympäristön suojelun asiantuntija- ja viranomaistehtävistä alueellaan Museoviraston kanssa tehdyn työnjako- ja yhteistyösopimuksen mukaisesti. Sopimukset koskevat museon voimavarojen mukaisesti rakennusperintöä ja arkeologiaa sekä korjausrakentamisen ja restauroinnin ohjausta. Maakuntamuseo on osallisena esimerkiksi maankäyttöhankkeissa, antaa kaavoitusta koskevat lausunnot ja osallistuu viranomaisneuvotteluihin. Kulttuuriympäristön viranomaistehtävien lisäksi sopimuksessa käsitellään inventointi- ja tutkimustoimintaa, kulttuuriympäristön seurantajärjestelmän kehittämistä, ohjaus- ja neuvontatyötä, tiedonvaihtoa, tiedottamista ja tiedon saatavuutta sekä alan kehittämistoimintaa niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla.⁷ Maakuntamuseoiden

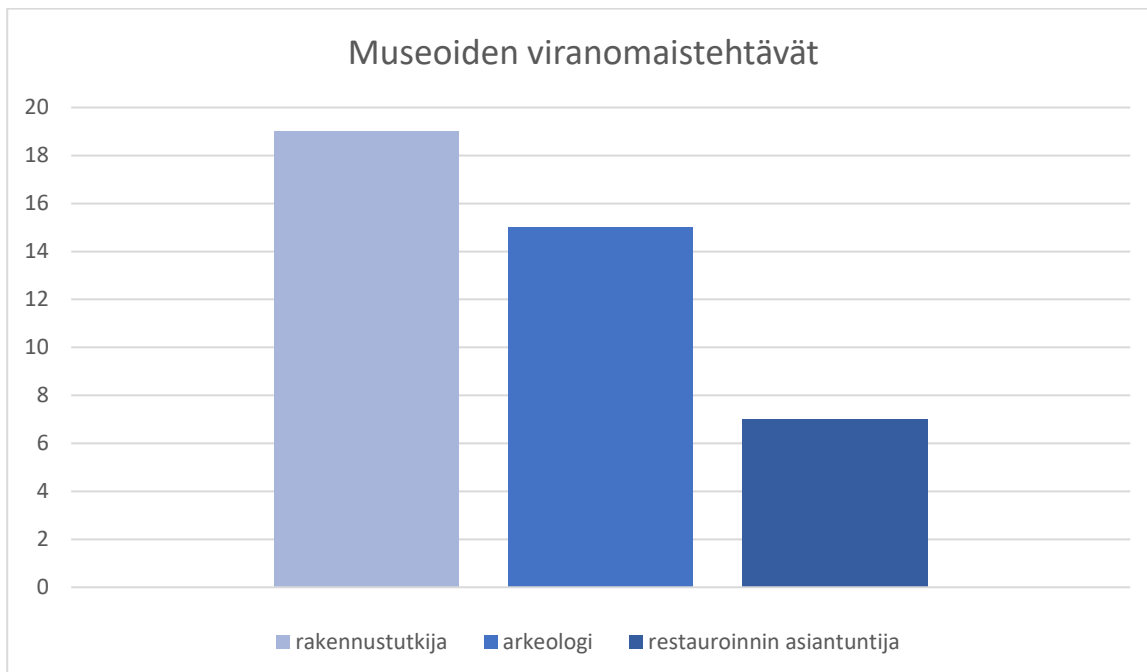
⁶ Museovirasto: www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/tietoa_suomen_museoista/maakuntamuseot

⁷ Museovirasto: www.nba.fi/fi/ajankohtaista/viranomaistoiminta/yhteistyö-kulttuuriymparistotehtavissa

lisäksi yhteistyösopimus on solmittu Saamelaismuseum Siidan sekä Espoon ja Vantaan kaupungin museoiden kanssa.

Maakuntamuseoiden voimavarat kulttuuriympäristötehtävien hoitoon vaihtelevat. Kolmessa maakuntamuseossa ei hoideta kulttuuriympäristön viranomaistehtäviä ollenkaan. Näitä museoita ovat Tornionlaakson maakuntamuseo, Pohjois-Karjalan museo ja Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo (Kanta-Hämeen maakuntamuseo). Näillä alueilla viranomaistehtävistä vastaa Museovirasto. Kolmessa maakuntamuseossa (Pohjois-Pohjanmaan museo, Satakunnan museo, Pirkanmaan maakuntamuseo/Museokeskus Vapriikki) hoidetaan viranomaistehtäviä niin arkeologian, rakennusperinnön kuin korjausrakentamisenkin osalta. Muissa maakuntamuseoissa hoidetaan osaa viranomaistehtävistä. Työnjako selviää kartasta sivulla 9. Rakennusperintöön kuuluvia viranomaistehtäviä hoidetaan kaikkiaan 19 ja arkeologiaan liittyviä 15 museon alueella. Korjausrakentamiseen ja restauroinnin ohjaukseen liittyvistä viranomaistehtävistä on tehty sopimus 7 museon kanssa.

Sopimukset viranomaistehtävien hoidosta Museoviraston kanssa.

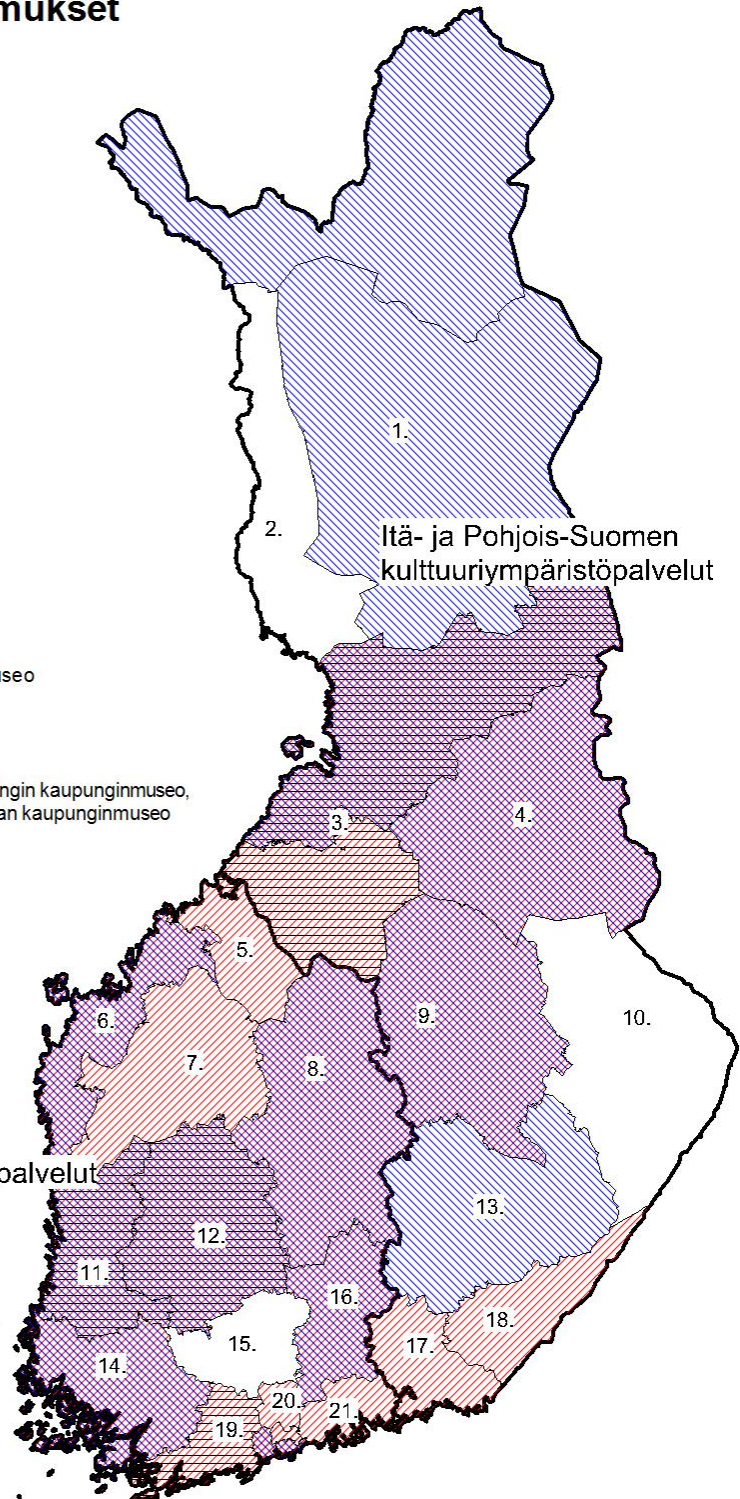

Kulttuuriympäristön suojelun viranomaistoiminta Museoviraston ja maakuntamuseoiden väliset yhteistyösopimukset

Maakuntamuseot

1. Lapin maakuntamuseo
2. Tornionlaakson maakuntamuseo
3. Pohjois-Pohjanmaan museo
4. Kainuun Museo
5. Keski-Pohjanmaan maakuntamuseo
6. Pohjanmaan museo
7. Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo
8. Keski-Suomen museo
9. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo ja
Kuopion luonnontieteellinen museo
10. Pohjois-Karjalan museo
11. Satakunnan Museo
12. Tampereen museot Vapriikki
13. Savonlinnan maakuntamuseo
14. Turun museokeskus
15. Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo
16. Lahden kaupungin museo
17. Kymenlaakson museo
18. Etelä-Karjalan museo
19. Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo
20. Keski-Uudenmaan maakuntamuseo/Helsingin kaupungin museo,
sop. sis. Espoon kaupungin museo, Vantaan kaupungin museo
21. Porvoon museo
22. Saamelaismuseum Siida

	arkeologi
	rakennustutkija
	restauroinnin asiantuntija

Museovirasto 9.1.2015

3 MAAKUNTAMUSEOT KULTTUURIYMPÄRISTÖPALVELUIDEN TUOTTAJINA

Maakunnat ovat erilaisia, joten myös maakuntamuseoiden kulttuuriympäristötyötä tekevän henkilöstön määrä vaihtelee suuresti. Pienimmillään henkilöstön määräksi ilmoitettiin 1 ja enimmillään 9 vakituista työntekijää. Pohjois-Karjalan museossa ei ole yhtään kulttuuriympäristötyötä tekevää työntekijää. Vakituisten työntekijöiden lisäksi monissa museoissa on erilaista projektihenkilöstöä, harjoittelijoita ym. täydentävää työvoimaa. Suurissa kaupungeissa on eniten henkilökuntaa, mutta työtäkin on kasvavissa keskuksissa paljon. Pohjoisen maakunnissa henkilöstöä puolestaan on vähän toimialueen laajuuteen nähden.

Asiantuntijatehtäviä hoitavien henkilöiden koulutustausta on yleisimmin filosofian maisteri (pääaineena yleisimmin kansatiede, taidehistoria tai arkeologia, parissa tapauksessa historia ja kulttuuriantropologia), arkkitehti tai konservaattori. Maakuntatutkijoiden rooli kulttuuriympäristötyössä vaihtelee alueittain. Yleensä niillä alueille, joilla ei ole rakennustutkijaa, maakuntatutkija hoitaa enemmän myös kulttuuriympäristöön liittyviä tehtäviä. Vastauksissa oli jonkin verran eroja siinä, laskettiinko henkilöresurssiin mukaan myös erilainen hallinnollinen ja toimistotyö. Suurimmalla osalla maakuntamuseoista ei ole erillistä kulttuuriympäristöyksikköä, joten hallinnollinen työ on vaikeampi jyvittää museon eri toimialoille.

Kysyttäessä museoiden nykyisten resurssien riittävyttä kulttuuriympäristötehtävien hoitoon vastaukset vaihtelivat suuresti. Seitsemän museota arvioi resurssinsa jokseenkin tai täysin riittämättömiksi ja neljä vastaavasti jokseenkin tai täysin riittäviksi. Vastausten perusteella parhaat resurssit on Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla, Pohjanmaalla (Vaasa) ja Länsi-Uudellamaalla. Heikoimmiksi resurssit arvioitiin Espoossa, Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa, Kymenlaaksossa, Kanta-Hämeessä sekä Keski- ja Etelä-Pohjanmaalla.

Myös muiden yhteistyökumppaneiden osaaminen ja voimavarat vaikuttavat siihen, miten paljon alueella tarvitaan museoviranomaisten resursseja. Itä- ja Pohjois-Suomessa on ainakin pienillä paikkakunnilla vähemmän ammattitaitoista väkeä esimerkiksi kaavoituksessa ja rakennusvalvonnassa, jolloin Museoviraston tai maakuntamuseon ammattitaitoa tarvitaan useammin, ja nämä paikkakunnat työllistävät enemmän kuin ne, joissa kaikki sujuu ammattilaisten

voimin vaivattomasti. Sama koskee myös vaikkapa korjausrakentamista ja restaurointihankkeita: Osaaminen keskittyy suuremmille paikkakunnille, jolloin museoviranomaisen työ on helpompaa, koska voi luottaa tekijöiden ammattitaitoon. Eteläisen Suomen suurimmissa kaupungeissa rakennushankkeiden suuri määrä ja mittakaava teettävät kuitenkin runsaasti työtä maakuntamuseoissa, vaikka suunnittelu olisikin ammattitaitoista.

Maakuntamuseoiden arvio kulttuuriympäristötyön osuudesta kaikesta museotyöstä vaihtelee 5–47 %:n välillä. Suurin osa (16/21) vastauksista on välillä 14–31%. Näinkin suuret erot vastauksissa herättävät epäilyn vastausten vertailukelpoisuudesta. Kysymys on ehkä ymmärretty eri museoissa eri tavalla. Kulttuuriympäristötyön rahallinen osuus museon budjetista vaihtelee vastausten mukaan välillä 3–24 %.⁸

Arvio työn vaikuttavuudesta vaihtelee 0–100 %. Suurin osa arvioi vaikuttavuuden kuitenkin välille 75–87, mitä voidaan pitää melko hyvänä tuloksena. Vaikuttavuuden arvioinnissa käytettäviä määreitä ovat lausuntomäärät, katselmusmäärät, vuosittainen toimintakertomus, kaavojen lausuntojen ”läpimeno”, avustushakemusten määrä, suojeltavien rakennusten määrä, yleisöpalautte ja näkyvyys kaupunkikuvassa. Vakiintuneita menetelmiä vaikuttavuuden arviointiin ei ole.

⁸ Kysymys A3: Arvioikaa kulttuuriympäristötyön osuus museotyöstä asteikolla 0-100

Kysymys A5: Entä rahalliset resurssit: Kuinka suuri osuus museonne budjetista kuluu kulttuuriympäristötyöhön? (0-100)

Maakuntamuseoiden nimeämiä kulttuuriympäristöön liittyviä

tehtäväkokonaisuuksia:⁹

- Osallistuminen oman alueen kehittämistoimintaan ja sidosryhmäyhteistyöhön
- Osallistuminen alueen maankäytönsuunnitteluun (neuvottelut, lausunnot)
- Korjausneuvonta, restauroinnin ohjaus, muinaisjäännösten hoidon neuvonta
- Inventointien ja selvitysten toteuttaminen ja ohjaus
- Arkeologiset tarkastukset
- Korjausavustusten hakuohjaus, hakemusten arviointi, korjaus- ja hoitoavustusten käytön valvonta
- Tiedotus ja valistus, kulttuuriympäristökasvatus, luennot, opastukset, näyttelyt
- Tiedon tallentaminen, tietokantojen ylläpito ja päivittäminen, digitointi
- Rakentamisen, maarakentamisen, kivi- ja maa-ainesten oton sekä metsänkäytön ohjaus (eri lupaprosessien ohjaus kulttuuriperinnön osalta, työneuvottelut ja lausunnot)
- Rakennusosakokoelman ja arkeologisen kokoelman ylläpito
- Paikallismuseot erityisenä suojelukohteena
- Julkisen taiteen ja muistomerkkien rooli kulttuuriympäristöissä

Viranomaisneuvottelujen ja lausuntojen määrä vaihtelee kymmenestä yli 500:an. Molempien määrä vaihtelee tietenkin vuosittain. Vastauksissa oli jonkin verran tulkintaeroja siinä, mikä lasketaan viranomaisneuvotteluksi. Eniten neuvotteluja ja lausuntoja ilmoitettiin Espoosta, Helsingistä, Vantaalta ja Pirkanmaalta. Yli 200 lausuntoa ilmoitettiin myös Varsinais-Suomesta, Pohjois-Pohjanmaalta, Keski-Suomesta ja Päijät-Hämeestä. Vähiten neuvotteluja ilmoitettiin Länsi-Uudeltamaalta, Kymenlaaksosta ja Etelä-Savosta ja lausuntoja Etelä-Pohjanmaalta ja Siidasta. Pohjois-Karjalan, Tornionlaakson ja Kanta-Hämeen maakuntamuseot eivät käy viranomaisneuvotteluja, koska Museovirasto hoitaa näillä alueilla viranomaistehtävät. Museoviraston yksiköiden vastauksissa kiinnitti huomiota vähäinen neuvottelujen määrä (Itä- ja Pohjois-Suomen yksiköllä noin 25) ja vastaavasti suuri lausuntojen määrä (noin 1000 vuodessa).

⁹ Kysymys A2: Nimetkää museonne hoitamat kulttuuriympäristöön liittyvät tehtäväkokonaisuudet

Pitkä etäisyys kentälle vaikeuttaa osallistumista neuvotteluihin ja samalla vaikuttamismahdollisuuksia hankkeisiin jo valmisteluvaiheessa.

Kulttuuriympäristön hoidon neuvonta

Useimpien maakuntamuseoiden tehtäviin kuuluu julkisten restaurointihankkeiden ohjausta ja/tai valvontaa, muinaisjäännösten hoidon ohjausta ja/tai valvontaa, rakennusperinnön hoidon neuvontaa yksityisasiakkaille ym. kulttuuriympäristön hoidon neuvontaa.

Muita neuvontaa antavia tahoja maakunnissa ovat Museovirasto ja ELY-keskus, kuntien rakennusvalvonta, Kotiseutuliitto, korjausrakentamiskeskukset, konsultit ja Lapissa Metsähallitus.

Rakennusperinnön ja muinaisjäännösten hoitoon tarkoitetut avustukset

Museoviraston ja ELY-keskusten myöntämät avustukset työllistävät maakuntamuseoita monella tavalla. Museot jakavat tietoa hakumahdollisuuksista ja neuvovat hakemusten täytössä.

Käsittelyvaiheessa kommentoidaan hakemuksia ja niistä keskustellaan

kulttuuriympäristötyöryhmässä. Myös avustuskohteiden valvonta ja ohjaus kuuluu usein maakuntamuseolle. Vastausten perusteella myös sellaiset museot, joilla ei ole sopimusta

korjausrakentamiseen ja restauroinnin ohjaukseen liittyvistä viranomaistehtävistä Museoviraston kanssa, ohjaavat ja valvovat avustuskohteita.

Rakennusperinnön hoitoavustusten merkitystä pidetään suurena, vaikka summat ovatkin pieniä.

Ne toimivat kannustimena korjausta suunnitteleville ja niihin liittyvän neuvonnan merkitys rakennusperinnön säilymiselle on suuri.

Muinaisjäännösten osalta näyttää siltä, että avustuksista ei ole Museoviraston lopetetun ja erityisosaamista tarjonnan hoitoyksikön korvaajaksi. Odotukset olivat suuremmat, mutta vaatimus omarahoituksesta ja talkoiden jättäminen huomiotta on laskenut intoa hakea avustuksia.

Tiedon tuotanto

Vastausten mukaan useimmat maakuntamuseot tekevät erilaisia kulttuuriympäristöön liittyviä selvityksiä kuten arkeologisia inventointeja, arkeologisia kaivauksia, rakennusinventointeja, rakennushistoriallisia selvityksiä, nykydokumentointia, kulttuuriympäristöselvityksiä ja muita selvityksiä. Muina selvityksinä mainittiin arkeologinen valvonta sekä kajoamaton ja kajoava

prospektointi, tarkastukset muinaisjäännösten rajojen määrittelemiseksi eri maankäytön prosesseissa, pelastus- ja työmaa-aikainen dokumentointi, maisemahistorialliset selvitykset, hautausmaainventoinnit ja perinnekeruut muun muassa tyhjentyvien teollisuuslaitosten osalta. Selvitysten pohjalta museot tuottavat julkaisuja, näyttelyitä, luentoja, kurssuja/työpajoja ja opetusaineistoja.

Selvityksiä maakunnissa tekevät myös konsultti- ja arkkitehtitoimistot, osuuskunnat, maakuntaliitot, ELY-keskus, yliopistot ja muut oppilaitokset. Kunnat toteuttavat joko omana työnä tai konsulttityönä kaavoituksen yhteydessä selvityksiä, joihin maakuntamuseo usein osallistuu määrittelemällä tutkimustarpeen ja arvioimalla inventoinnin riittävyyttä. Museo toimii ohjaajana ja valvojana selvityksissä, etsii ja antaa materiaaleja selvitystentekijöiden käyttöön ja osallistuu kohteiden arvottamiseen.

Kulttuuriympäristön tilaa seurataan lähinnä havainnoimalla, lehtileikkeitä keräämällä ja seuraamalla yleistä keskustelua. Viranomaistyöhön liittyen museot seuraavat maankäyttöön liittyviä suunnitelmia ja hankkeita. Seurannan indikaattoreina esille tulivat tietokannoissa olevien kohteiden, suojeltujen kohteiden ja purettujen kohteiden määrä, mutta mitään vakiintuneita käytäntöjä seurannassa ei tunnu olevan. Seuranta tehdään myös kuntien kanssa järjestettävissä yhteistyötapaamisissa, joissa käydään läpi ajankohtaisia kulttuuriympäristöasioita. Järjestelmällinen seuranta ja seurantamittarit kuitenkin puuttuvat.

Kulttuuriympäristön tietojärjestelmät

Maakuntamuseoilla on käytössään erilaisia tietojärjestelmiä inventointien ja selvitysten tallentamiseen. Kaikkiaan 18 museota ilmoittaa käyttävänsä jotain kulttuuriympäristön tietojärjestelmää. Näihin vastauksiin sisältyivät kuitenkin myös Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, Finna ja erilaiset Access- ja kokoelmatietokannat sekä kaupunkien ylläpitämät kiinteistörekisterit.

Rakennusperinnön inventointiin kehitettyä, Hilla Tarjanteen tuottamaa Kioski/Pakki-tietokantaa ilmoitti käyttävänsä yhdeksän museota. Pirkanmaan maakuntamuseolla on käytössään Profiumin sisällönhallintajärjestelmään pohjautuva Siiri-kokoelmanhallintajärjestelmä, joka sisältää niin rakennusperinnön, arkeologiset kohteet, kuva-arkiston kuin kokoelmatkin. Espoossa on käytössä

niin ikään Profiumin tuottama kokoelmahallintajärjestelmä Kauko ja Vantaalla Kirsti. Kiinteistörekisteritietoon ja muinaisjäännösrekisteriin perustuviin paikkatietopohjaisiin järjestelmiin rekisteritiedot päivittyvät automaattisesti. Varsinais-Suomessa Lounaispaikka ja maakuntamuseo ovat kehittäneet MIP- kulttuuriympäristön inventointitietojärjestelmän, jota ollaan parhaillaan laajentamassa muinaisjäännösten osalta.

Viisi museota ilmoitti, ettei heillä ole käytössä mitään kulttuuriympäristön tietojärjestelmää (Pohjois-Karjala, Länsi-Uusimaa, Siida, Itä-Uusimaa/Porvoo, Kanta-Häme/Hämeenlinnan kaupunginmuseo).

Tietojärjestelmien hallinnointi vaihtelee jonkin verran. Pohjanmaalla Kioski on yhteinen kolmen maakuntamuseon ja -liiton kanssa (Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa). Etelä-Savossa kustannukset on jaettu ELY-keskuksen ja maakuntaliiton kanssa. Pohjois-Pohjanmaalla ylläpitäjä on maakuntaliitto ja kustannuksista vastaavat maakuntaliiton lisäksi maakuntamuseo ja ELY. Tornionlaaksossa käytetään Lapin ELY:n ylläpitämää Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -tietokantaa. Lahdessa ja Kajaanissa käytetään kunnan ylläpitämää järjestelmää. Vastauksista ei ilmene sisältyykö näihin järjestelmiin muiden kuin isäntäkunnan tietoja. Useimmiten järjestelmää hallinnoi maakuntamuseo, joka saattaa kerätä käyttömaksua alueen muilta käyttäjiltä (kunnat, maakuntaliitto).

Järjestelmien käyttäjinä ovat yleensä maakuntamuseot, ELY-keskukset ja maakuntaliitot. Kunnilla on usein selailuoikeudet ja inventointien yhteydessä konsulteille annetaan käyttöoikeudet. Tavoitteena on, että kaikki inventoinnit tehtäisiin järjestelmään.

Joissakin maakunnissa osa tiedoista on julkista erilaisten rajapintojen kautta (ainakin Pirkanmaa, Varsinais-Suomi ja Etelä-Savo). Julkisiin tietoihin kuuluu yleensä kuva, sijaintitieto ja tiivistelmä kohteesta. Pirkanmaalla myös arkeologiset kohteet kirjataan omaan Siiri-tietokantaan, josta ne siirtyvät rajapinnan kautta Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin. Varsinais-Suomessa ollaan laajentamassa omaa MIP-tietojärjestelmää niin, että se soveltuisi työkaluksi myös arkeologisten inventointien tekoon. Tarve liittyy erityisesti kaupunkiarkeologisiin selvityksiin liittyviin runsaisiin aineistoihin ja niiden saavutettavuuteen.

Ohjelmatyö

Maakuntamuseot Pohjois-Karjalaa lukuun ottamatta ovat osallistuneet maakunnallisten kulttuuriympäristöohjelmien tekoon asiantuntijana työ- tai ohjausryhmässä. Pääohjausvastuu on yleensä ELY-keskuksella, maakuntaliitolla tai maakunnan kulttuuriympäristötyöryhmällä.

Paikalliset kulttuuriympäristöohjelmat ovat yleensä kuntien rakennus- ja ympäristöviranomaisten organisoimia ja niitä on tehty usein hankerahoituksella. Niissäkin maakuntamuseot ovat keskeisenä yhteistyökumppanina.

Kulttuuriympäristöön liittyvä hanketoiminta

Hanketoiminnassa on suuria eroja. Joillekin museoille (esimerkiksi Siida) hankkeet ovat merkittävä osa museon toimintaa, kun taas toisilla museoilla ei ole hanketoimintaa ollenkaan. Vaikka hankerahoituksella voidaan paikata puuttuvia resursseja, hankkeiden hallinnointikin vaatii resursseja, joita kaikilla museoilla ei ole. Useimmat museot kuitenkin osallistuvat muiden hankkeisiin asiantuntijajäsenenä ohjausryhmien kautta.

Esimerkiksi Satakunnassa hanketoiminta oli erittäin aktiivista aina edellisen EU-ohjelmakauden päättymiseen asti, jolloin hankerahaa oli mahdollista saada kulttuuri- ja ympäristöhankkeille. Hankerahalla tehtiin muun muassa inventointeja, paikallisia kulttuuriympäristöohjelmia, kulttuuriympäristöaiheisia julkaisuja, kiertonäyttelyitä ja luentosarjoja. Varsinais-Suomessa museo on vetänyt useita kunta- ja seutukuntakohtaisia hankkeita, joissa on inventoitu rakennuskantaa, maisemahistoriaa ja joissakin hankkeissa on pystytty tekemään myös muinaisjäännösinventointia. Pirkanmaalla on ollut esimerkiksi Perinnerakennusmestari- ja Adoptoi monumentti -hankkeet. Hankkeilla on saatu kulttuuriympäristöasioissa paljon aikaan ja hankerahoituksen mahdollisuutta tulevaisuudessa pidetään tärkeänä.

4 MUUT KULTTUURIYMPÄRISTÖTEHTÄVIÄ HOITAVAT TOIMIJAT JA ALUEELLINEN YHTEISTYÖ

Maakuntamuseot nimeävät tärkeimmiksi yhteistyökumppaneikseen ELY-keskuksen, maakuntaliiton, Museoviraston ja alueen kunnat. Muita yhteistyötahoja ovat yhdistykset ja säätiöt, korkeakoulut, ProAgria, Metsäkeskus, alueen ammattimuseot, Metsähallitus, Kotiseutuliitto, Leader-toimintaryhmät, seurakunnat, suuret rakennusliikkeet ja rakennuttajat, korjausrakentamiskeskukset ja paikalliset kulttuuritoimijat.

Kunnissa tärkeimmät yhteistyötahot ovat kuntien kaavoittajat, rakennustarkastajat, tekniset johtajat ja pienissä kunnissa kunnanjohtajat. Joissakin kunnissa yhteistyötahoja ovat myös puistotoimi, kulttuuritoimi sekä ympäristötoimen viranomaiset.

Paria maakuntaa lukuun ottamatta kaikissa maakunnissa toimii jonkinlainen kulttuuriympäristön yhteistyöryhmä tai -ryhmiä, mutta niiden aktiivisuus ja merkitys vaihtelee. Ryhmässä on yleensä edustajia maakuntamuseosta, ELY-keskuksesta, maakuntaliitosta, Metsähallituksesta, ProAgriasta, paikallisista korkeakouluista ja suurimmista kunnista. Joissakin ryhmissä on mukana edustaja myös Suomen metsäkeskuksesta, MTK:sta, Leader-ryhmistä, seurakunnasta/hiippakunnasta ja yrittäjistä. Työryhmissä seurataan kulttuuriympäristön tilaa, käsitellään korjausavustushakemuksia, välitetään tietoa ajankohtaisista hankkeista sekä seurataan ja edistetään rakennuskannan inventointeja. Kulttuuriympäristötyöryhmät vastaavat usein kulttuuriympäristöohjelmien laatimisesta ja toimivat ohjausryhmänä erilaisissa hankkeissa. Jotkut laativat myös kannanottoja ajankohtaisiin asioihin.

Joillakin alueilla toiminta on hiipunut ja kokoontumisia on harvoin (Hämeenlinna), mutta työryhmää pidetään yleisesti tärkeänä. Toiminnassa arvostetaan erityisesti keskustelua ajankohtaisista hankkeista ja kokemusten vaihtoa esimerkiksi suojelukäytännöistä.

Maakuntamuseot ovat mukana myös erilaisissa maakuntakaavoitukseen ja maakunnan kehittämistyöhön liittyvissä yhteistyöryhmissä ja alueidensa arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien ohjausryhmissä.

Pohjois-Suomessa on vasta perustettu kulttuuriympäristötoimijoiden yhteistyöryhmä, jossa ovat mukana Lappi, Kainuu ja Pohjois-Pohjanmaa. Myös Pohjanmaalla on kerran vuodessa kokoontuva laajempi kulttuuriympäristötyöryhmä, johon kuuluu edustajat maakuntamuseoista ja liitoista (Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa ja Keski-Pohjanmaa).

Maakuntamuseot tekevät jonkin verran yhteistyötä keskenään. Lähinnä kyse on kuitenkin keskustelusta ja kokemusten vaihdosta. Rakennetun kulttuuriympäristön osalta Länsi-Suomen maakuntamuseoiden yhteistyöryhmän toiminta on tiivistä. Muiden maakuntien kollegoilta saatua

vertaistukea pidetään tärkeänä, koska monessa maakunnassa työskentelee vain yksi rakennustutkija/arkeologi.

Länsi-Lapissa saadaan restaurointiin ja korjausrakentamiseen liittyen tarvittaessa asiantuntija-apua Pohjois-Pohjanmaan museosta. Lapin maakuntamuseo ja Siida tekevät yhteistyötä mm. lausuntoihin ja arkeologisiin kohteisiin liittyen. Uudellamaalla tehdään viranomaisyhteistyötä kaupunginmuseoiden kesken ja Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa jaetaan yhteinen rakennussuojelupalkinto.

5 KEHITTÄMISTARPEITA

Maan eri alueiden välillä on erittäin suuria eroja kulttuuriympäristön suojelutyön resurssien suhteen. Kulttuuriympäristön asiantuntijapalvelut pitäisi saada valtakunnallisesti kattaviksi ja tasalaatuisiksi. Osasta maakuntamuseoita puuttuvat kokonaan kulttuuriympäristön asiantuntijat. Joissain tapauksissa museon palkkalistoilla olevat arkeologit ja rakennustutkijat hoitavat myös muita museon tehtäviä, eivätkä aina ehdi hoitaa kulttuuriympäristön viranomaistehtäviä. Voimavarojen yleinen riittävyys, hauraus ja haavoittuvaisuus askarruttavat (tiukka kuntatalous, ei sijaisia, työ / osaaminen yhden henkilön varassa).

Kulttuuriympäristön vaalimisen kannalta olisi tärkeää, että kaikilla alueilla olisi toimijat, jotka voivat osallistua yhteistyöverkostojen toimintaan ja vaikuttaa asioihin muutenkin kuin lausuntojen kautta. Kulttuuriympäristöjen arvostuksen lisäämiseen, kulttuuriympäristökasvatukseen ja osallisuuden/vuorovaikutuksen lisäämiseen kaivataan lisää resursseja.

Tietojärjestelmät

Ratkaisuja kaivattaisiin yleisesti tietojärjestelmien ylläpitoon ja kehittämiseen sekä inventointien täydentämiseen ja päivittämiseen. Tiedon avoimuus (saatavuus) ja ajantasaisuus vaihtelee huomattavasti eri puolilla maata. Museoiden mahdollisuudet kehittämistyöhön vaihtelevat; tietojärjestelmien kehittäminen ja ylläpitäminen on hyvin eri tasolla eri alueilla.

Selvitysten ajantasaisuus

Monissa kunnissa niin arkeologiset kuin rakennusperintöäkin koskevat selvitykset ovat vanhentuneita tai niitä ei ole tehty kuin maakuntakaavan vaatimalla yleispiirteisellä tasolla. Kulttuuriympäristöä kokonaisuutena koskevia selvityksiä on tehty vähän. Tarvetta olisi myös rakennustyyppiikohtaisille inventoinneille (ostoskeskukset, lähiöt, päiväkodit ym.). Nyt inventoinnit liittyvät yleensä vain kaavahankkeisiin. Useissa maakuntakaavoissa puuttuu tasalaatuinen tieto eri kunnista. Kaivattaisiin myös selvityksiä koskevia ohjeita, esimerkiksi rakennetun kulttuuriympäristön inventointiohjeet niin työn tilaajille kuin tekijöillekin.

Suurimmat puutteet selvityksissä on modernin rakennusperinnön ja historiallisen ajan muinaisjäännösten osalta. Sotien jälkeisen rakennusperinnön kattavat selvitykset puuttuvat lähes kaikkialta. Modernin suojelun kysymykset askarruttavatkin monia maakuntamuseoita. Modernin rakennusperinnön inventointeja on tehty vasta vähän, mikä vaikeuttaa kohteiden arvottamista ja suojelua. Modernien rakennusten korjaamiseen kaivataan myös asiantuntemusta. Restauroinnin osalta ongelmia tuottaa rakennushistoriaselvitysten, väri- ja materiaalitutkimusten ja kuntoselvitysten puute. Myös nykydokumentointia pitäisi tehdä enemmän.

Myös historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten inventointi kaipaa lisäresursseja. Joillakin alueilla suojeltavaksi katsottavien historiallisten muinaisjäännösten suuri määrä vie suhteettoman suuren osuuden museon työpanoksesta (esim. tervahautoihin liittyvästä metsänkäytöstä lausuminen Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa). Metsien arkeologinen kulttuuriperintö on heikosti tunnettua ja inventoitua, erityisesti yksityismailla. Arkeologiassa kylätonttien ja louhosalueiden (Kymenlaakso) sekä sotahistoriallisten kohteiden (Etelä-Karjala) aluerajaukset kaipaisivat tarkistamista. Vesi- ja ranta-alueiden kulttuuriperintötieto on puutteellista. Merellisen / vedenalaisen kulttuuriperinnön asiantuntemusta tarvittaisiin erityisesti rannikon museoissa.

Kulttuuriympäristön hoitoon myönnettävät avustukset ja neuvonta

Maakuntamuseoissa ei ole riittävästi korjausrakentamisen, restauroinnin ja konservoinnin voimavaroja ja osaamista. Monelta museolta puuttuu restaurointialan asiantuntija / rakennuskonservaattori kokonaan. Vanhojen rakennusten suunnitteluun perehtyneitä suunnittelijoita ja ammattitaitoisia korjaajia on monilla alueilla liian vähän. Kuntiin toivottaisiin

enemmän kulttuuriympäristön asiantuntijuutta ja kuntien rakennusvalvonnalle kaivattaisiin perehdytystä rakennusperinnön arvoihin ja säilyttävään korjaamiseen.

Kulttuuriympäristön hoitoon tarkoitettuja avustuksia pitäisi lisätä ja hakuprosessia helpottaa selkiyttämällä hakulomaketta. Muinaisjäännösten hoitoavustusta olisi syytä kehittää, koska tarvetta sille olisi. Kulttuuriympäristön hoidon avustuksissa tulisi talkootyö hyväksyä osana kustannusarviota. Yhdistyksiltä ja muilta vapaaehtoisilta on kohtuutonta vaatia omarahoitusosuutta yleishyödylliseen toimintaan osallistumisesta.

Kuntaorganisaatio ja ongelmat

Maakuntamuseot kuuluvat hallinnollisesti kuntaorganisaatioon, mutta toimivat samalla maakunnallisena kulttuuriympäristöasiantuntijana/viranomaisena. Kysyttäessä, onko tästä aiheutunut maakuntamuseoille ongelmia, 12 museota vastasi myöntävästi. Yhdeksän museota vastasi, että ongelmia ei ole ollut.

Vastauksissa todettiin, että museon toimiminen lausunnon antajana ylläpitokaupungin hankkeissa aiheuttaa joskus ristiriitoja ja jääviysongelmia. Toimintaympäristö maankäytönsuunnittelussa on muuttunut kovemmaksi. Isäntäkunta saattaa käyttäytyä jopa uhkaavasti tilanteissa, joissa museon pelätään valittavan esimerkiksi elinkeinopoliittisesti merkittävästä kaavasta. Jotkut museot kokevat, että museo yhtenä kunnan viranomaistahona ei voi käytännössä valittaa oman kunnan tekemistä päätöksistä. Rahoittajakuntaansa koskevilla ristiriitatilanteissa maakuntamuseo tarvitseekin Museoviraston tukea. Tiukkoina taloudellisina aikoina tuen tarve voi olla tavallistakin suurempi. Vain kaksi museota ilmoittaa valittaneensa isäntäkunnan kaavoista. Vastauksista ei kuitenkaan selviä, olisiko valittamiseen ollut tarvettakaan.

Museon roolia valtion viranomaistehtäviä hoitavana organisaationa ei kunnissa aina ymmärretä. Epäkohtana voi pitää sitäkin, että yksittäisen kunnan päätäntävällässä on rakennustutkijan/ärkeologin palkkaaminen tai palkkaamatta jättäminen koko maakuntaa koskevaan työhön. Joillakin alueilla resurssien määrä alueen laajuuteen tai kaupungin kasvuvauhtiin nähden on liian vähäinen.

Rahoitusjärjestelmä

Nykyinen rahoitusjärjestelmä, jossa maakuntamuseoiden valtionosuus on sama riippumatta museon tekemien kulttuuriympäristötehtävien määrästä, koetaan epärealistisena. On ongelmallista, että maakunnallisen toiminnan maksajana on ylläpitokaupunki. Korotettu valtionosuus ei riitä kattamaan kulttuuriympäristötehtävistä aiheutuvia kustannuksia. Kaikkien kuntien pitäisi osallistua maakuntamuseon kustannuksiin ainakin viranomaistyön osalta.

Osaamistarpeet

Osaamista tarvittaisiin suurten julkisten restaurointihankkeiden ohjaukseen ja yhä enemmän kaivataan modernin rakennusperinnön asiantuntemusta. Sisäilmaongelmiin, energiatehokkuusvaatimukseen ja rakennusosien kierrätykseen kaivataan asiantuntemusta. Modernin rakennusperinnön suojelukysymykset nousivat esiin monen maakuntamuseon vastauksissa.

Muita esiin nousseita osaamistarpeita olivat paikkatieto-osaaminen, tekijänoikeusasiat ja muuttuva visuaalisen kulttuurin lainsäädäntö, esteettömyys- ja saavutettavuusosaaminen, vedenalainen kulttuuriympäristö, vedenalaisarkeologia ja perinnemaisemaosaaminen.

Valtakunnallisia tarpeita

Museoviraston kehittämislistalla on lisäksi valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kulttuuriympäristöjen määrittely, valtakunnallisesti merkittävien 1940 - 1990 -lukujen rakennettujen ympäristöjen luettelointi sekä merkittävien kaupunkimaisemien ja yleisemminkin perinteisen maaseudun tai alkutuotannon ulkopuolelle jäävien maisemien luettelointi. Valtakunnallisella tasolla tarvetta on kulttuuriympäristön digitaalisten palveluiden kehittämiseksi, kulttuuriympäristön tilan seurannan kehittämiseksi, kulttuuriympäristötyön vaikuttavuuden arvioinnin kehittämiseksi ja kulttuuriympäristöä koskevan viestinnän ja vuorovaikutuksen osaamiselle.

Mistä tehtävistä museot voisivat luopua?

Vastauksissa valiteltiin resurssien riittämättömyyttä, mutta yleensä maakuntamuseot eivät ole halukkaita luopumaan kulttuuriympäristöön liittyvistä asiantuntijatehtävistä. Useimmat museot

vastasivat kysymykseen joko kieltävästi tai jättivät kentän tyhjäksi.¹⁰ Kulttuuriympäristötehtävät koetaan tärkeinä ja mielekkäinä, minkä lisäksi maakuntamuseota pidetään parhaana tahona näitä tehtäviä hoitamaan.

Esiin tulleita yksittäisiä tehtäviä, joista mahdollisesti voitaisiin luopua:

- muinaisjäännösten hoitoasiat (2 vastausta)
- avustuksiin liittyvät tehtävät (2)
- vedenalainen arkeologia (1)
- dokumentointihankkeet (1)
- rakennushistoriaselvitykset (1)
- inventoinnit, mikäli muut toimijat käyttävät tietojärjestelmäämme (1)
- tietojärjestelmän ylläpito, mikäli olisi joku muu ylläpitäjä (1)
- tilauksesta tuotettavat arkeologiset palvelut (1)
- valtakunnallisesti merkittävät kaava-asiat sekä RKY-alueisiin liittyvät asiat (1)
- sijaintikuntarahoitteiset viranomaistehtävät (1)
- sijaintikuntarahoitteiset maakunnalliset asiantuntijatehtävät (1)
- ”Kulttuuriympäristötietoisuuden (työnäytökset, luennot, näyttelyt) osuutta on jo jouduttu vähentämään.” (1)
- ” Kulttuuriympäristön viranomaistehtävien siirtäminen maakunnan vastuulle on mahdollisuus, jota tulee selvittää kansalaisten tasa-arvon ja valtakunnallisen kehittämisen näkökulmista.” (1)

6 VAHVUUDET JA HYVÄT KÄYTÄNNÖT

6.1 Vahvuuksia ja erityisosaamista

Maakuntamuseoiden vahvuuksina tuotiin esiin erityisesti hyvin toimivat verkostot, hyvä paikallistuntemus ja nopea reagointi ajankohtaisiin asioihin. Maakuntamuseoilla on pitkän ajan kuluessa kertynyttä tietovarantoa omasta alueestaan ja laaja yhteistyöverkosto. Maakuntamuseon edustajat tunnetaan ja heihin osataan yleensä ottaa yhteyttä tarvittaessa. Läsnäolo kentällä

¹⁰ Kysymys E10: Nimetkää kolme tehtävää, joista voisitte luopua.

mahdollistaa osallistumisen hankkeisiin jo suunnitteluvaiheessa, mikä parantaa vaikutusmahdollisuuksia. Maakunnan olosuhteiden ja ominaispiirteiden tuntemus on työssä tärkeää.

Alueellisten toimijoiden tiivis yhteistyö mm. kulttuuriympäristötyöryhmässä koetaan merkittävänä vahvuutena. Samoin toimiva yhteistyö useimpien kuntien kaavoituksen ja rakennusvalvonnan kanssa. Nykyistä työnjakoa maakuntamuseoiden, Museoviraston ja ELY-keskusten välillä pidetään pääosin toimivana.

Muutamissa vastauksissa nostettiin vahvuudeksi kyky ymmärtää kulttuuriympäristö kokonaisuutena. Tätä pidettiin tärkeänä erityisesti saamelaisalueella, mutta asia nousi esiin myös Pirkanmaalla ja Pohjois-Savossa, jossa yhdistelmämuseon rooli ja koko kulttuuri- ja luonnonperinnön kentän asiantuntemus koetaan keskeisimpänä vahvuutena.

Pirkanmaalla vahvuuksina nousivat esiin kulttuuriympäristön hoidon menetelmät (Adoptoi monumentti ja Perinnerakennusmestari) sekä visiotyö. Pirkanmaan maakuntamuseossa on tehty muun muassa kulttuuriympäristön asiantuntijatyön priorisointiselvitys (Kulttuuriympäristö työpöydällä) ja selvitys Adoptoi monumentti-työn parhaista käytännöistä.

Useimmat maakuntamuseot eivät näe mahdollisuutta tarjota osaamistaan muille maakuntamuseoille vähäisten resurssien takia. Mikäli resursseja saataisiin lisää, tilanne olisi ehkä toinen. Muutamat museot nimesivät kuitenkin osaamista, jota voisivat mahdollisesti tarjota muillekin.

Onko museollanne jotain erityisosaamista, jota voisitte tarjota muille museoille?

Helsinki:

Merkittävässä korjaushankkeissa suojelunäkökulman läpäisevyys. Nuoremman rakennusperinnön suojelukysymykset.

Pohjois-Pohjanmaa:

Perinteinen korjausneuvonta, kivinavetat

Keski-Suomi:

Maakuntakaavoituksen uudenlainen toimintatapa. Modernin rakennusperinnön inventointi.

Päijät-Häme:

Arkeologia, rakennustutkimus

Pohjanmaa:

Maankohoamiseen liittyvät erityispiirteet, sen vaikutus kulttuuriympäristöihin

Pirkanmaa:

Kulttuuriympäristön hoito (Perinnerakennusmestariohjelma, Adoptoi monumentti -ohjelma), arkeologisen perinnön hoito yleisesti, arkeologisen perinnön suojeluosaaminen, rakennetun perinnön inventoinnin opetus, visio- ja organisointityö

Etelä-Pohjanmaa:

Lapsille suunnattu ympäristökasvatuksen virikemateriaali

Etelä-Savo:

Kirvestyö eli pyöreän puun työstö parruksi, pelkaksi tai särkypuuksi rakennusten kunnostuksiin liittyen käsityökaluilla.

Siida:

Kulttuuriympäristön ymmärtäminen kokonaisuutena, toimiminen kokonaisuuksien äärellä, ei pienillä sektoreilla.

6.2 Hyvät käytännöt

Vastauksista nousi esiin joitakin hyviä käytäntöjä, joita ei välttämättä ole käytössä kaikilla museoilla. Näistä käytännöistä kysyttiin lisätietoja asianomaisilta museoilta. Vastauksissa erottui kolme tärkeää kokonaisuutta.

6.2.1 Poikkihallinnolliset työryhmät

Joillakin alueilla toimii kuntien sisäisiä, aktiivisia poikkihallinnollisia työryhmiä, jotka ovat saaneet alkunsa jonkin hankkeen aikana. Tällaisia ovat esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan Kurikka ja Ähtäri (kulttuuriympäristöohjelman seuranta) ja Kauhajoki (Hyypänjokilaakson maisema-alueen neuvottelukunta) sekä Pohjois-Savossa Kuopio. Kuopion työryhmä on saanut alkunsa kulttuuriympäristöohjelman päivitysvaiheessa ja on jatkanut myös ohjelman valmistumisen jälkeen toimien nyt modernin rakennusperinnön inventoinnin ohjausryhmänä. Kaikki osallistuvat tahot (museo, rakennusvalvonta, tilakeskus, yleis- ja asemakaavoitus) pitävät työryhmää hyödyllisenä. Joka kokouksessa käsitellään jäsenten esiin tuomia ajankohtaisia kulttuuriympäristökysymyksiä. Moneen asiaan on löytynyt yhteisen keskustelun myötä hyvä ratkaisu tai kohtuullinen kompromissi. Työryhmä kokoontuu noin kerran kuussa.

Espoossa toimii kaupungin sisäinen, poikkihallinnollinen uudemman rakennuskannan korjaus- ja inventointiryhmä ”Urkki”. Siellä tehdään parhaillaan myös kulttuuriympäristöohjelmaa. Muutamissa kaupungeissa toimii lisäksi erilaisia kaupunkikuvaneuvottelukuntia tai rakennussuojelutyöryhmiä, joissa maakuntamuseot ovat mukana.

Pohjanmaan alueelle on perustettu Alueellista korjausneuvontaa antavien tahojen ryhmä vuonna 2016. Sen kutsui kokoon Vanhustyön keskusliiton Pohjanmaan alueen korjausneuvoja liittyen liiton ympäristöministeriön kanssa tekemään selvitykseen korjausneuvonnan koordinaation ja yhteistyön kehittämiseksi. Yksi eniten toivotuista asioista oli yhteistyön vahvistaminen neuvojien välillä. Ryhmä kokoontuu kaksi kertaa vuodessa vuorotellen Seinäjoella ja Vaasassa. Museon rakennustutkijat ovat ryhmässä mukana tuomassa esiin antikvaarisen korjaamisen näkökulmaa insinööritaustaisille korjausneuvojille, jotka tarkastelevat korjausrakentamista aivan eri näkökulmasta (mm. hissit, viemäröntiasiat ja sisäilmaongelmat). Samalla eri asioihin perehtyneet neuvojat tutustuvat toisiinsa ja osaavat omassa työssään ohjata asiakkaan tarvittaessa oikean henkilön luokse.

Satakunnassa on puolestaan järjestetty tapaaminen Leader-ryhmien kanssa. Kyseiset ryhmät rahoittavat usein erilaisia kulttuuriympäristön hoitoon liittyviä hankkeita, mutta ryhmissä ei ole rakennusperinnön hoitoon liittyvää erityisosaamista eikä hankkeissa ole aina huomattu ottaa yhteyttä museoon, vaikka suunnitelmissa olisi esimerkiksi kylätalon korjaus.

6.2.2 Vuorovaikutus ja osallistumisen mahdollistaminen

Pirkanmaan maakuntamuseolla on pitkä kokemus yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta asukkaiden ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Viimeisimpänä esimerkkinä tästä on Adoptoi monumentti -hanke, jossa on mukana jo noin 500 henkilöä 21 yhteisön kautta. Museon kokemuksen mukaan tärkeintä on luoda kontakteja ja löytää hyvä ryhmä, sopiva hoitokohde löytyy aina. Pirkanmaalla tehdään työtä kansalaisten osallistumisen mahdollistamiseksi. Museo tekee aktiivisesti yhteistyötä myös metallinetsinharrastajien kanssa järjestämällä heille esimerkiksi koulutusta.

Korjausneuvonnassa yhteistyötä tehdään Rakennuskulttuurikeskus Piirun ja Ikaalisten käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen kanssa järjestämällä neuvontatapahtumia ja messuja. Piirun kanssa ylläpidetään taitajarekisteriä ja ELY:n kanssa järjestetään korjausneuvontapäivä avustuksen saajille. Kulttuuriympäristöryhmän kanssa jaetaan joka vuosi kulttuuriympäristöpalkinto. Hyvällä vuorovaikutuksella voidaan vaikuttaa asioihin ennakolta ja välttää ongelmien kärjistymistä. Vuorovaikutuksella ja verkostoitumalla saadaan myös enemmän resursseja kulttuuriympäristön hoitotyöhön. Kaikkea ei ole pakko tehdä itse.

Tampereella kiitosta saavat hyvät konsultit ja suunnittelijat, ammattitaitoiset kaavoittajat ja aktiiviset asukkaat, jotka omalta osaltaan helpottavat museon työtä. Hyvät neuvotteluyhteydet kaupungin kanssa ovat osasyynä siihen, että kaavoista ei ole tarvinnut valittaa. On myös tärkeää priorisoida, mihin voi vaikuttaa. Jotkut isot, yleishyödylliset hankkeet eivät taivu museon edessä, vaikka kuinka yrittäisi.

Siiri-tietojärjestelmä helpottaa ja nopeuttaa työskentelyä ja tiedon saavutettavuutta, koska se toimii sekä työvälineenä että arkistona. Nykydokumentointia tehdään pääosin harjoittelijoiden

toimesta museon valokuvaajan myötävaikutuksella. Siiriin tallennetaan niin vanhat kuin uudetkin kuvat. Siiri palvelee myös suurta yleisöä tarjoamalla tietoa ja kuvia museon kokoelmista.

6.2.3 Maakuntaliiton ja kuntien sitouttaminen kulttuuriympäristötyöhön

Varsinais-Suomen maakuntamuseon alueella on poikkeuksellisen hyvä inventointitilanne. Esimerkiksi nyt on tehty Turun yleiskaavaa varten kolmen viime vuoden aikana sektorikohtaisia inventointeja, joissa museon rakennustutkija on inventoinut virkatyönä vanhainkodit, koulut, päiväkodit, lastenkodit ja teollisuuslaitokset. Ne on myös arvoitettu.

Maakuntakaavaa varten on tehty inventointeja, joissa on maakuntakaavaa tarkempi ote. Näin inventointitilanne on hyvä myös alueen pienemmissä kunnissa. Inventointeja on tehty maakuntaliiton hyvällä myötävaikutuksella ja niihin on saatu mm. maakunnan kehittämisrahaa. Muutenkin Varsinais-Suomessa on hyödynnetty hankerahaa inventointien ja kulttuuriympäristöohjelmien tekoon. Näin tehtiin myös Satakunnassa PISARA -kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi -hankkeessa. Varsinais-Suomen inventoidut kohteet ovat kaikkien nähtävissä Lounaispaikka-palvelussa.

Keski-Suomessa on tehty maakunnallista modernin rakennusperinnön inventointia kolmivuotisessa hankkeessa yhteistyössä maakuntaliiton ja kuntien kanssa. Maakuntamuseon käymien pitkien ja hyvien neuvottelujen jälkeen suurimmalla osuudella hankkeeseen lähti mukaan Keski-Suomen liitto. Asiaa pohjustettiin Keski-Suomen kulttuuriympäristöryhmässä, sitä esiteltiin liiton järjestämässä kuntajohtajien kokouksessa ja koko hanke sisältyi Keski-Suomen kulttuuriympäristöohjelmaan. Käytännössä toteutuksesta vastasi Keski-Suomen museo. Kaikki kunnat lähtivät mukaan omalla osuudellaan, joka oli laskettu heille valmiiksi inventoitavien kohteiden määrän perusteella. Kuntajohtajakokouksessa, jossa hankesuunnitelmaa esiteltiin, sitoutettiin kuntien johtajat.

Keski-Suomessa on lähdetty myös etsimään uudenlaista toimintatapaa maakuntakaavoitukseen laajentamalla kulttuuriympäristön käyttöä perinteisestä museonäkökulmasta ja sitomaan sitä paremmin muun yhteiskunnan kehitykseen. Tähän saakka kulttuuriympäristön vaikutus muuhun yhteiskuntaan on hoidettu erilaisin suojelun keinoin ja katsottu miten suojelulla saadaan turvattua

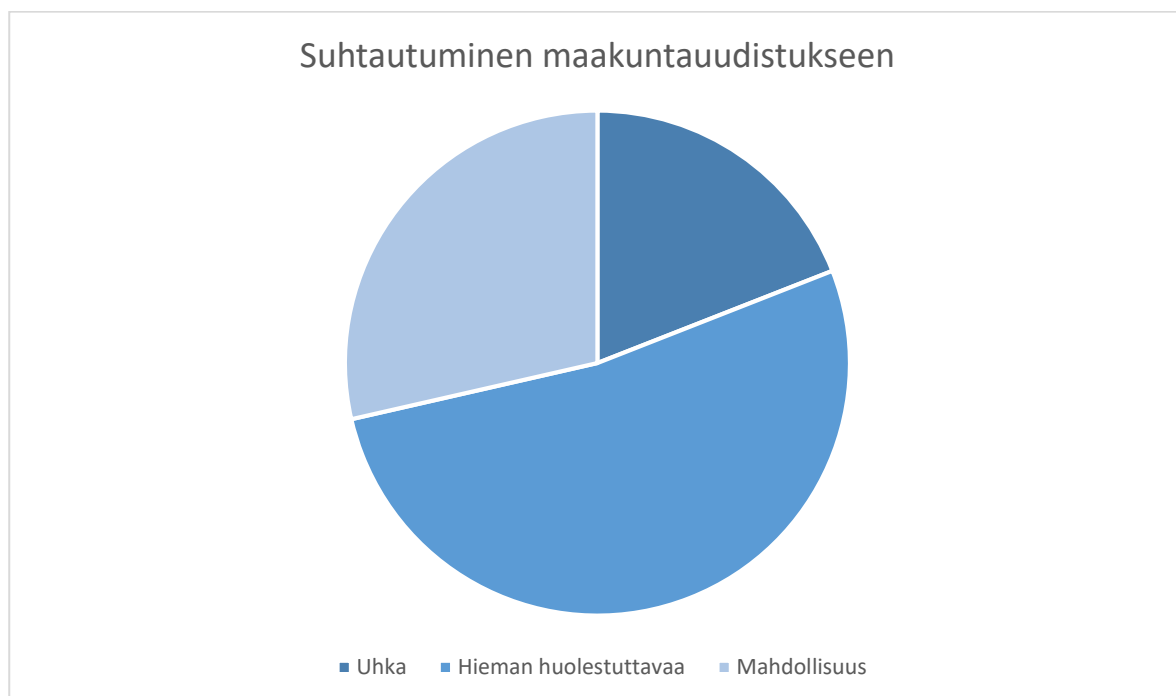
kulttuuriympäristön säilyminen. Nyt museo on halunnut laajentaa kulttuuriympäristön vaikutusmahdollisuuksia suojelun lisäksi sillä, että maakuntakaavoitukseen tuotiin mukaan kulttuuriympäristön voimavaravyöhyke. Ensin tehtiin analyysi siitä, missä kulttuuriympäristö on vahvimmillaan Keski-Suomessa ja osoitettiin se sitten kaavakartalla ilman perinteisiä kulttuuriympäristöarvotuksia. Kaavaan tuli merkinnälle kulttuuriympäristön kehittämiseen kannustava kaavamääräys. Tämän on tarkoitus auttaa kuntia ja kuntalaisia näkemään oman ympäristönsä käytön ja elinvoiman mahdollisuudet ja se, miten omat ympäristöt liittyvät toisiinsa, niin paikallistasolla kuin laajemminkin. Se puolestaan auttaa näkemään ne alueet, joilla kehittäminen on helpointa.

7 KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAAKUNTAUUDISTUS

Seitsemän maakuntamuseota on ollut mukana maakuntauudistuksen valmistelussa (Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Keski-Suomi, Pohjanmaa, Kymenlaakso, Pirkanmaa, Varsinais-Suomi).

Maakuntauudistuksen vaikutukset kulttuuriympäristöasioiden hoitoon herätti huolta useimmissa maakuntamuseoissa. Uhkana uudistusta pitää 4 museota, hieman huolestuttavana 11.

Mahdollisuutena uudistuksen näki kuusi vastaajaa.

Riskinä tulevaisuudessa nähdään maakunnallisen kulttuuriympäristötyön vaikuttavuuden heikkeneminen lainsäädännöllisten muutosten ja toimijatahojen vähenemisen myötä. Suurin huoli on se, kuinka kuntien päätösten oikeellisuuden valvonta turvataan jatkossa. Maakuntaudistuksen seurauksena kaavoitusta ei käytännössä valvo enää kukaan ja maakuntamuseoilta katoaa tärkeä yhteistyökumppani kulttuuriympäristön suojelun viranomaistehtävissä. Kaupungin omistaman museon mahdollisuudet valittaa kaupungin laatimista kaavoista ovat käytännössä olemattomat. ELY:n valvonta ja toimeenpanovalta on ollut kulttuuriympäristöasioiden osalta usein ainoa oljenkorsi monella alueella. ELY-keskusten tuki ja lakipalvelut ovat olleet tärkeä keino vaikuttaa kaavoitukseen. Muutosten takia kulttuuriympäristön suojeluun liittyvät tapaukset jäävät paikallistason poliittiseen päätöksentekoon. Uhkana pidetään myös asioiden politisoitumista.

Hankerahoituksen ja kulttuuriympäristönhoidon rahoituksen väheneminen huolettaa. Rahoitusta pitäisi saada lisää eikä vähentää. Hoitoavustusten säilymistä tulevaisuudessa pidetään tärkeänä ja summan toivotaan kasvavan.

Lainsäädännölliset tarpeet

Vastauksissa tuotiin esiin, että kulttuuriympäristön hoito ja varsinkin viranomaistehtävät olisi määriteltävä lainsäädäntötasolla. Jos ne perustuvat vapaaehtoisuuteen ja sopimukseen, valtakunnallisesti kattavia ja saman tasoisia palveluita on mahdoton toteuttaa.

Maakuntamuseoiden kulttuuriympäristötehtävät tulisi sisällyttää uudistettavaan museolakiin. Tulevien alueellisten vastuumuseoiden aseman tulee olla lainsäädännöllisesti selkeä. Maakuntien ja alueellisten toimijoiden tasapuolinen kohtelu ja yhtenäinen toiminta tulee turvata muutoksissa. Resurssien tulee seurata tehtäviä ja viranomaistyöstä pitää saada korvaus.

Muinaismuistolaki on peräisin vuodelta 1963 ja sen kokonaisuudistus on tarpeellinen. Nykyisellään se ei ole kaikilta osin menettelyiltään ajantasainen eikä kansainvälisten sopimusten mukainen. Uudessa arkeologisen perinnön laissa tulee huomioida maakuntamuseoiden vahvistunut rooli arkeologisen perinnön suojelun ja hoidon eri tehtävissä.

Maankäyttö- ja rakennuslain muutokset vaikeuttavat suojelutoimintaa eivätkä eri tahojen vastuut ole nyt selkeästi näkyvissä. Kulttuuriympäristöön liittyvä erillislaki voisi olla tarpeellinen. Sisätilojen säilyminen on lainsuojattomassa asemassa, lainsäädäntöä tulisi niiden osalta uudistaa. Esitettiin myös, että maakuntauudistus ja lainsäädäntö tulee synkronoida ja lausuntojen painoarvoa tulisi lisätä.

Kustannusten jakaminen

Vastauksissa tuotiin yleisesti esiin, että valtion rooli kulttuuriympäristön viranomaistehtävien kustannusten kattamisessa on keskeinen, mutta myös kaikkien toiminta-alueen kuntien pitäisi osallistua kustannuksiin. Tämä voisi tulevaisuudessa tapahtua esimerkiksi uuden maakuntahallinnon kautta. Valtion rahoitus ja maakunnallinen rahoitus yhdessä tukisivat riippumattoman roolin rakentamista. Yhden ehdotuksen mukaan viranomaistyön rahoitus voisi tulla valtiolta, kehittäminen ja projektit maakunnan kautta.

Museoiden valtionosuusuudistuksessa tulee ottaa huomioon maakunnalliset tehtävät nykyistä paremmin. Jatkossa valtionosuus tulisi määritellä maakuntamuseon hoitamien kulttuuriympäristötehtävien perusteella museopoliittisen ohjelman suositusten mukaisesti.

Tulevien alueellisten vastuumuseoiden keskeinen rooli nähdään hyvänä, kunhan siihen liittyy riittävä valtion rahoitus nimenomaisesti kulttuuriympäristötehtäviin.

Sopimus Museoviraston kanssa

Maakuntamuseon ja Museoviraston väliseen yhteistyösopimukseen oltiin pääosin tyytyväisiä, mutta lakiuudistusten ja aluehallintouudistuksen jälkeen tulee käydä uudelleen läpi yhteistyösopimuksen periaatteet, rakenne ja sisältö. Sopimuksissa tulisi ottaa kantaa mm. sijaisjärjestelyihin. Ehdotettiin myös, että sopimukset keskitettäisiin pelkästään viranomaistoimintaan. Arkeologisen perinnön hoidossa nähtiin jonkin verran päällekkäisyyksiä Museoviraston ja maakuntamuseon kanssa. Sopimuksesta toivottiin myös juridisesti vahvempaa, mikä selkeyttäisi mahdollisia valitusoikeusprosesseja.

8 KEHITTÄMISEHDOTUKSET TYÖNJAOSTA JA YHTEISTYÖN JÄRJESTÄMISESTÄ TULEVAISUUDESSA

Vastausten perusteella yleinen näkemys on, että Museoviraston ja maakuntamuseoiden /alueellisten vastuumuseoiden tulisi hoitaa kulttuuriympäristön viranomaistehtävät jatkossakin sopimuksen mukaisesti. Maakuntamuseoiden roolia kulttuuriympäristötoimijana on syytä vahvistaa ja saattaa koko maan kattavaksi turvaamalla työhön riittävät ja kattavat resurssit. Maakunnat vastaisivat edelleen maakuntakaavoituksesta ja siihen liittyen maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen inventoinnista ja suojelusta. Museovirasto vastaisi valtakunnallisista tehtävistä, valtion kohteista sekä alan yleisestä kehittämisestä ja ohjauksesta. Museovirastolle jäisivät myös valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen suojelukysymykset sekä erityislakien nojalla suojellut kohteet. Museoviraston toivottiin huolehtivan vedenalaisen arkeologian asiantuntijatehtävistä.

Palveluiden valtakunnallinen kattavuus

ELY-keskusten tehtävien siirrossa tulee turvata kansalaisten ja toimijoiden tasa-arvo valtakunnallisesti tarkasteltuna. Kaikilla alueilla tulee turvata alueen kulttuuri- ja luonnonympäristöjen tuntemus päätöksenteossa, viranomaistehtävissä sekä muussa toiminnassa. Jokaisessa maakunnassa pitäisi olla omat viranomaistoimijat.

Maakuntamuseo nähdään alueen kulttuuriympäristön pääasiantuntijaviranomaisena ja hoidon asiantuntijana. Maakuntamuseot tallentavat, tutkivat ja esittelevät laaja-alaisesti paikallista ja alueellista kulttuuriperintöä, joten museo on luonteva paikka alueellisen kulttuuriympäristön asiantuntijatehtäville tulevaisuudessakin.

Maakuntamuseoilla on hyvä paikallistuntemus ja laaja yhteistyöverkosto valmiina. Joillakin alueilla ELY-keskus ja maakuntaliitto koetaan insinöörivaltaisina työyhteisöinä, joille humanistipohjainen kulttuuriympäristönhoito suojeluineen on osoittautunut vieraaksi. Kahdessa vastauksessa tuotiin kuitenkin esiin vaihtoehto, jossa kulttuuriympäristötehtävät voisivat olla jatkossa kokonaisuudessaan maakuntien hoidossa. Muutamissa muissakin vastauksissa nousi esiin *yhden*

luukun periaate eli tavoite saada kaikki kulttuuriympäristöpalvelut samaan paikkaan, mikä helpottaisi niiden löytämistä.

ELY-keskusten tuki ja lakipalvelut ovat olleet tärkeä keino vaikuttaa kaavoitukseen. Olisi tärkeää, että uusissa maakunnissa olisi jatkossa ELY-keskusten tapaan erikseen nimetty kulttuuriympäristöasiantuntija. Maakuntahallinnon tulee huolehtia selvitysten ajantasaisuuden edistämisestä maakunta- ja kuntakaavoituksessa ja viranomaisneuvottelujen jatkumisen turvaamisesta tulevaisuudessa.

Oleennaista on suunnata valtion rahoitus siten, että kulttuuriympäristön asiantuntijapalveluita olisi jatkossa saatavilla mahdollisimman kattavasti ja pysyvästi kaikissa alueellisissa vastuumuseoissa/ maakuntamuseoissa. Valtion rahoituksen tulisi olla määrältään sellainen, että se kannustaa kuntia ymmärtämään kulttuuriympäristöä koskevien alueellisten tehtävien merkityksen.

Kulttuuriympäristön hoitoon myönnettävät avustukset ja korjausneuvonta

Kulttuuriympäristön hoitoon myönnettävien avustusten säilymistä pidetään tärkeänä ja maakuntiin toivotaan tähän tarkoitukseen korvamerkittyä rahaa. Avustushakemuksia pitäisi yksinkertaistaa, jotta avustuksen hakeminen olisi mahdollisimman helppoa. Hoitoavustusten yhteydessä tulee tarjota myös korjausneuvontaa. Koska maakunnille siirtyy kulttuuriympäristön hoidon rahoitustehtäviä, voisi olla luontevaa, että maakunta vastaisi säilyttävän korjauksen neuvonnan koordinoinnista alueella. Useimmilta maakuntamuseoilta puuttuu tällä hetkellä restauroinnin ja korjausrakentamisen asiantuntemus. Niillä alueilla, joilla osaamista on, nämä palvelut on mahdollista ostaa museolta.

Tietojärjestelmien ylläpito ja kehittäminen

Maakuntahallinto voisi olla luonteva taho ylläpitämään kulttuuriympäristötietojärjestelmiä tulevaisuudessa. Maakunnat ja kunnat tarvitsevat tietoja kaavoituksessa ja teettävät inventointeja kaavoja varten, joten järjestelmän ylläpito kustannuksineen sopisi jaettavaksi kunnille. Maakunnat ovat kuitenkin erilaisia, joten maakuntamuseon ja maakuntahallinnon on syytä yhdessä sopia toimivimmasta järjestelmästä. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin, että maakuntahallinto ostaisi

palvelun alueelliselta vastuumuseolta. Maakuntahallinto vastaavasti perisi käyttömaksua sopimusteitse alueen kunnilta. Niissä maakunnissa, joista oma kulttuuriympäristön tietojärjestelmä vielä puuttuu, maakunnalle pitäisi varata resurssit järjestelmän kehittämiseen.

Kulttuuriympäristötietojen avoimuuden ja yhteiskäytön edistäminen on tärkeää. Alueellisesti tuotettu tieto pitää olla käytettävissä myös valtakunnallisesti. Kulttuuriympäristötiedon avoin saatavuus ja käytettävyys nousivat esiin myös museoiden yhteistyökumppaneille Museopoliittista ohjelmaa varten tehdyssä kyselyssä.¹¹ Vastuu tietojärjestelmistä ja -varannoista olisi hyvä sopia selkeästi maakunnan tasolla. Museovirasto edistää osaltaan yhteen toimivuutta ja yhteiskäyttöä valtakunnallisella tasolla.

Yhteistyötä sopimus pohjaisesti

Vastauksissa esitettiin yhteistyösopimusta maakuntahallinnon ja maakuntamuseon välille. Sopimus pohjainen työskentely selkiyttäisi työnjakoa maakuntahallinnon, maakuntamuseon ja Museoviraston välillä. Maakuntahallinto voisi myös ostaa asiantuntijapalveluita maakuntamuseolta. Merkitsevän ja ajankohtaisen palvelutarjottimen luominen maakuntamuseon toimesta voi auttaa maakuntahallintoa kanavoimaan valtion rahoitusta maakuntaan.

Maakuntien ja museoiden tiivistä yhteistyötä pidettiin tärkeänä. Yhteistyömuotoja tulevaisuudessakin olisivat esimerkiksi kulttuuriympäristön yhteistyöryhmät, jotka järjestävät asiantuntijatapahtumia ja koulutusta, käsittelevät merkittäviä maankäyttöhankkeita eri näkökulmista, valitsevat kulttuuriympäristöpalkinnon saajia, järjestävät kulttuuriympäristöpäiviä, laativat maakunnallisia kulttuuriympäristöohjelmia ynnä muuta.

Museot voisivat tarjota omaa erityisosaamistaan ja palveluitaan maakunnille ja toisilleen, mutta samalla tulisi huolehtia toiminnan jatkuvuudesta. Alueen tuntemus ja pysyvät verkostot ovat kulttuuriympäristötyössä tärkeitä, joten yhteistyön tulisi olla pitkäjänteistä. Sekä alueellisen että valtakunnallisen yhteistyön merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Museoviraston kannalta olennaista

¹¹ Opetus- ja kulttuuriministeriö: Kysely maakuntamuseoiden ja aluetaidemuseoiden sidosryhmille ja asiakkaille, 2016.

on myös saada selkeä ja toimiva työnjako tulevan valtion lupa- ja valvontaviraston (LUOVA) kanssa.

Museoviraston rooli

Museoviraston tulisi vastata ensisijaisesti valtakunnallisen tason ohjauksesta sekä yhtenäisten käytäntöjen kehittämisestä kansalaisten ja toimijoiden tasa-arvon turvaamiseksi. Museovirasto on vanha ja arvovaltainen instituutio, jolla on statusta ja painoarvoa. Maankäyttö- ja suojelukysymykset ovat vaikeita ja joskus kauempana olevan toimijan näkemys on helpompi hyväksyä kuin paikallisen.

Museoviraston tehtäviin kuuluu kulttuuriympäristötyön toimintaedellytysten edistäminen kansainvälisen ja kansallisen politiikkatason työn ja lainsäädäntöön vaikuttamisen kautta. Valtakunnallisesti Museoviraston on hyvä tarjota sellaisia asiantuntijapalveluita, joita ei ole mahdollista tarjota jokaisessa maakunnassa, kuten esimerkiksi vedenalaisen arkeologian ja konservoinnin eri osa-alueiden erityisosaamista. Museovirastolle kuuluvat myös valtakunnallista vertailua, tietopohjaa ja seurantaan vaativat aihealueet, tutkimus- ja kehittämishankkeet, yhteisten työkalujen kehittäminen, ohjeet, koulutus ja viestintä.

Museovirastolta toivotaan kulttuuriympäristön lakipalveluita ja yhteisiä työkaluja työn vaikuttavuuden arviointiin ja kulttuuriympäristön tilan seurantaan. Toivotaan myös ohjeistusta kulttuuriympäristöselvitysten tekoon. Kulttuuriympäristöselvityksiltä eri kaavatasoilla puuttuu valtakunnallinen ohjeistus ja vähimmäiskriteerit. Tällaista ohjeistusta on odotettu Museovirastolta jo pitkään.

Museoviraston ylläpitämää muinaisjäännösrekisteriä pidetään tärkeänä palveluna, mutta rakennusperinnön luettelointiin monella maakuntamuseolla on jo oma sovellus, joten valtakunnallista sovellusta ei tämän kyselyn perusteella enää kaivata.